

Muz., 2020(61): 201-207
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 07.2020
data recenzji – 08.2020
data akceptacji – 08.2020
DOI: 10.5604/01.3001.0014.3640

MUZEA UCZELNIANE I KOLEKCJE NA PRZYKŁADZIE UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO. POSZUKIWANIE NOWYCH REGULACJI W KONSTYTUCJI DLA NAUKI

UNIVERSITY MUSEUMS AND COLLECTIONS
ON THE EXAMPLE OF THE JAGIELLONIAN
UNIVERSITY. SEARCH FOR NEW REGULATIONS
IN THE CONSTITUTION FOR SCIENCE

Katarzyna Zięba

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Abstract: Resorting to the example of the Jagiellonian University (UJ), the Author discusses the topic of the bodies that are guardians of academic heritage within the structure of public tertiary education. In the first part of the paper the distinction between a museum and a collection is introduced, and the brief profiles of selected units of the Jagiellonian University are provided.

In the next section definite examples are given of conducting scientific processes in museums and collections. In the context of the new Law on Higher Education and Science amendments that appear in reference to university museums and collections are discussed.

The collections of museum units curating the academic

heritage stem from the fundamental activity of the Jagiellonian University consisting in education and conducting research. These units operate within the University structure, this confirmed in the Charter which the Constitution for Science has made the major document regulating the university internal system.

The Charter of the Jagiellonian University as a university running 13 museum units has been analysed. The search for the concepts related to identity, academic heritage, and museums in the content of the Charter, resulted in the identification of a new category: units running ancillary activity of museum-like character.

Keywords: university museums, academic heritage, university Charters, university structure, Act: Law on Higher Education and Science.

Uniwersytety przez wieki kształtowały kulturową i gospodarczą potęgę Europy, wpływając na rozwój społeczeństwa. Początki koncepcji wspólnoty nauczających i nauczanych wykształciły się w średniowieczu. Aleksander Gieysztor, w odniesieniu do powstających w tym okresie pierwszych uniwersytetów, przytoczył cechę charakteryzującą średniowiecze – zrzeszanie się ludzi poza związkami rodzinnymi oraz poza podległością jednostkową¹. XIX-wieczne reformy szkolnictwa wyższego, zwłaszcza koncepcja Wilhelma Humboldta, wyznaczyły uczelniom podstawowe zadania polegające na kształceniu i prowadzeniu badań naukowych. Realizacja działań wymagała zgromadzenia odpowiedniego instrumentarium służącego celom dydaktycznym i badawczym. Przynależność, wyposażenie pracowni, materiały dydaktyczne, ale i okazy, preparaty nabywane przez uczelnie stały się podstawą zbiorów akademickich. Uczelnie decydowały się także na gromadzenie dzieł sztuki, pamiątek religijnych, zabytków archeologicznych nie tylko ze względu na walory estetyczne, lecz także służące budowaniu wizerunku oraz prestiżu². Część obiektów wykorzystywanych w procesie dydaktycznym trafiała do szkół z zapisów uczonych, darów kolekcjonerów i od różnych rodów. Obok cennych przedmiotów opowiadających historię nauki i reprezentujących dzieła z zakresu historii sztuki, dzieje uniwersytetów wypełniają także elementy spuścizny niematerialnej, w tym akademickie obrzędy i tradycje oraz kultywowanie pamięci historycznej.

Strażnikami dziedzictwa materialnego, ale i niematerialnego szkół wyższych są przede wszystkim muzea. Z punktu widzenia obowiązującego prawa muzea utworzone na uczelniach publicznych, zgodnie z Ustawą o muzeach³, uznawane są za prywatne ze względu na organizatora. Takie zakwalifikowanie budzi jednak wątpliwości ze względu na status publicznych szkół wyższych, traktowanych jak publiczne osoby prawne. W modelu zaproponowanym przez Marię Karcz-Kaczmarek muzea działające w strukturze uczelni publicznych należałoby zakwalifikować do kategorii jednostek publicznych, tym samym wprowadzając do Ustawy o muzeach podział na trzy grupy: publiczne, publiczno-prawne, niepubliczne⁴. Art. 6. pkt. 6. Ustawy o muzeach wskazuje, że jednostki nieposiadające osobowości prawnej, funkcjonujące w strukturze innej jednostki, powinny działać na podstawie regulaminu nadanego przez organizatora w uzgodnieniu z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego. Maria Karcz-Kaczmarek podkreśla, że ustawodawca nie określił, w jaki sposób przebiegać ma powyższa procedura. Od 4 listopada 2016 r., zgodnie z decyzją Sekretarza w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowemu Instytutowi Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów przekazano wykonywanie zadań związanych z uzgadnianiem projektów regulaminów muzeów prywatnych. Z drugiej strony przepisy Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce potwierdzają konstytucyjny zapis w art. 70. – uczelnie są jednostkami autonomicznymi, a wyrazem tego jest choćby zatwierdzanie statutów przez nie same, a nie przez ministra właściwego ds. nauki i szkolnictwa wyższego. Podsumowując, wydaje się zatem, że konieczność

uzgadniania regulaminów z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego nie dotyczy muzeów uczelnianych⁵.

Ostatnie opublikowane badania wskazują, że w kraju działa ponad 68 muzeów i jednostek o charakterze muzealnym w 134 publicznych szkołach wyższych⁶. W katalogu wydanym nakładem Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych (SMU) w 2017 r. wskazano 50 jednostek⁷. Podczas konferencji Stowarzyszenia pt. *Muzea uczelniane – wyzwania, zagrożenia, możliwości*, która odbyła się w Łodzi w dniach 17–19 października 2018 r. podano, że na podstawie badań wykonanych na zlecenie SMU w kraju funkcjonuje ponad 180 jednostek zarówno w szkołach publicznych, jak i prywatnych. Skala zjawiska nakazuje zauważyć, że opiekunami akademickich zbiorów są nie tylko muzea w rozumieniu przepisów Ustawy o muzeach, ale także jednostki występujące poza strukturą muzeów, przyjmujące formę kolekcji lub zbiorów gromadzących obiekty o charakterze badawczym i dydaktycznym. W tym miejscu warto odnieść się do nazewnictwa stosowanego przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM i międzynarodowe specjalistyczne komitety. Omawiane powyżej jednostki zaliczają się do kategorii muzeów uniwersyteckich i kolekcji (University Museums & Collections, UMAC). W definicji UMAC czytamy, że stanowi ona forum dla muzeów akademickich, galerii, kolekcji (włączając herbaria i ogrody botaniczne)⁸. Badaczka – Marta Lourenço – rozróżnia pojęcia muzeum i kolekcji, wskazując, iż muzea uniwersyteckie mieszczą się w definicji, którą posługuje się ICOM, w której (...) *są instytucjami trwałymi, nie obliczonymi na zysk, pozostającymi w służbie społeczeństwa i jego rozwojowi, otwartymi dla publiczności, mającymi za zadanie gromadzenie, konserwowanie, badanie, rozpowszechnianie i wystawianie materialnych i niematerialnych świadectw dotyczących człowieka i jego otoczenia, a to dla studiowania, edukacji i przyjemności*. O kolekcjach natomiast mówi, że występują w muzeach, a także poza ich strukturami i służą przede wszystkim nauczaniu i celom badawczym⁹. Do powyższej charakterystyki kolekcji w polskich realiach dodajmy udośćnianie zbiorów na widok publiczny nie w sposób ciągły, a jedynie okazjonalny lub w celach edukacyjnych. Niektóre jednostki mimo przyjęcia nazwy „muzeum”, nie podlegają Ustawie o muzeach i działają na podstawie wewnętrznych przepisów, innych niż regulaminy uzgadniane z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W powyższej sytuacji należy zwrócić uwagę na obowiązujący w kraju brak ochrony prawnej nazwy „muzeum”, przyjmowanej niejednokrotnie zwyczajowo, a także wykorzystywanej przez komercyjne instytucje pozbawione muzealiów.

Przyjmijmy zatem – na potrzeby niniejszego artykułu – podział i definicje zaproponowane przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM i Martę Lourenço. W tekście rozważania koncentrują się na Uniwersytecie Jagiellońskim, w którym na podstawie badań przeprowadzonych w 2018 r.¹⁰ wskazano 7 funkcjonujących muzeów i kolekcji: Muzeum Anatomopatologiczne Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum, Muzeum Farmacji, Muzeum Katedry Anatomii Collegium Medicum, Muzeum Ogrodu Botanicznego, Muzeum

Wydziału Lekarskiego, Centrum Edukacji Przyrodniczej¹¹ oraz Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius. Spośród wymienionych, tylko ostatnia instytucja opiera swoją działalność na regulaminie uzgodnionym z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Warto zasignalizować, że jeszcze za ledwie 4 inne muzea uczelniane widnieją w ministerialnym wykazie¹². Pozostałe działają na bazie regulaminów wewnętrznych zatwierdzonych uchwałami Senatu uczelni.

Cennych informacji o liczebności opiekunów dziedzictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim dostarczyło także Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, organizacja pozarządowa skupiająca muzea i kolekcje, podejmująca działania na rzecz ich rozwoju. Na stronie internetowej SMU wskazano dodatkowych 6 jednostek muzealnych: Kolekcję Instytutu Historii Sztuki, Muzeum Stomatologii Instytutu Stomatologii Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum, Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego, Salonik Historii Pielęgniarstwa Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum, Zbiory Instytutu Archeologii, Zbiory Katedry i Zakładu Farmakognozji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum.

Opisywany przypadek muzeów i kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego to wielowątkowy zbiór akademickiego dziedzictwa, przede wszystkim materialnego, pozostający w strukturze uczelni. W tym miejscu młodszym, niedawno wyodrębnionym lub będącym do tej pory znanym jedynie specjalistom i studentom jednostkom należy się krótka charakterystyka.

Jedną z najmłodszych jednostek mieści się w Instytucie Stomatologii Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum i funkcjonuje od 2019 roku. Muzeum Stomatologii wywodzi się ze zbiorów instytucyjnych – przyrządów i narzędzi stomatologicznych, a także wydawnictw, dokumentów i prac naukowych. Oprócz stałej ekspozycji prezentowana jest również wystawa planszowa podejmująca zagadnienia historii krakowskiej stomatologii. Wystawy można zwiedzać po wcześniejszym umówieniu się.

Nieco wcześniejszą datę otwarcia (2011 r.) nosi Salonik Historii Pielęgniarstwa w Instytucie Pielęgniarstwa i Położnictwa. Tworzą go eksponaty wykorzystywane w służbie medycznej przez ostatnich 100 lat. Autorzy opisują salonik jako zbiór *pamiątek dokumentujących początek i rozwój kształcenia pielęgniarek w Krakowie*. Obok dokumentów, mebli użytkowych, fotografii jest także miejsce poświęcone kobietom, które wpłynęły na kształtowanie się pielęgniarstwa w Polsce oraz osobiste po nich pamiątki. W założeniu działalność jednostki ma identyfikować poczucie tożsamości studentów. Podobnie jak Muzeum Stomatologii, Salonik Historii Pielęgniarstwa można zwiedzać po uprzednim ustaleniu.

Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego został utworzony w latach 70. XX w. jako pomocnicza jednostka organizacyjna w Katedrze Historii i Teorii Muzyki UJ, obecnie mieści się w Instytucie Muzykologii UJ na Wydziale Historycznym. Zbiory tworzy przede wszystkim prywatny księgozbiór należący do I.J. Paderewskiego, wzbogacony o druki i rękopisy muzyczne, a także fotografie, korespondencję i dokumenty. Do zadań instytucji należy m.in. działalność naukowo-badawcza, informacyjna i popularyzatorska. Zwiedzanie możliwe jest po wcześniejszym umówieniu się.

Kolekcja w Instytucie Historii Sztuki słynie z jednego z najstarszych archiwów historyczno-artystycznych na ziemiach polskich, które w swoim założeniu od ok. 1881 r. miały być przeznaczone na cele dydaktyczne i badawcze. W zasobie znajdują się albumy ilustracyjne, wydawnictwa oraz ok. 68 000 fotografii tworzących tzw. Fototekę¹³ oraz odlewy gipsowe, nad którymi nadzór sprawuje obecnie Muzeum UJ. Dostęp do zbiorów umożliwiony jest dzięki ich zdigitalizowaniu, jak i w siedzibie muzeum.

W ramach tego samego wydziału funkcjonuje Zbiór Instytutu Archeologii gromadzony od początku istnienia Instytutu Historii Sztuki, tj. od 1897 r., na który składają się oryginalne zabytki archeologiczne oraz kolekcja gipsowych odlewów rzeźby antycznej, częściowo przekazana do Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zbiory nie są obecnie udostępniane.

Ostatnia spośród wymienionych wcześniej kolekcji początkami sięga końca XVIII w. i wiąże się z działalnością Gabinetu Farmakognostycznego założonego przez Floriana Sawiczewskiego. Zakupione na potrzeby dydaktyczne surowce lecznicze pochodzenia roślinnego i zwierzęcego przetrwały do dzisiaj. Zbiór uzupełniają naczynia szklane i meble ekspozycyjne. Kolekcja ma status „ekspozycji w przygotowaniu” i może być pokazywana jedynie po uprzednich ustaleniach.

Wybrane jednostki niewymienione w statucie i regulaminie organizacyjnym uczelni (o tym szerzej w następnej części artykułu) funkcjonują przede wszystkim jako zaplecze naukowe. Marta Lourenço dzieli kolekcje tego rodzaju, w zależności od pełnionej przez nie funkcji, na: kolekcje badawcze – kiedy wykorzystywane są w procesach prowadzenia badań oraz kolekcje uczące – kiedy wspomagają dydaktykę. Jednostki skupione na najstarszej polskiej uczelni, choć przybierają rozmaite formy – muzeów w zabytkowych wnętrzach, nowoczesnych centrów nauki, saloników czy zbiorów przechowywanych w magazynach – każdorazowo podkreślają wkład uczelni w rozwój nauki i prezentują środowisko akademickie.

Pytanie o możliwość uprawiania nauki w ramach muzeów i kolekcji jest pytaniem o ich podstawowe zadania. Główne obowiązki muzeów wynikające z powszechnie obowiązującej definicji dotyczą: gromadzenia, konserwowania, badania, rozpowszechniania i wystawiania dziedzictwa. Z punktu widzenia uprawiania nauki w muzeach pewne regulacje wprowadza Ustawa o muzeach. Jednym z podstawowych celów istnienia muzeum jest *upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury* (art. 1. Ustawy o muzeach). Założone cele realizują one, wykonując ściśle określone zadania, w przypadku działalności naukowej są to – *katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów* (art. 2. pkt. 2.), *organizowanie badań i ekspedycji naukowych* (art. 2. pkt. 6.), *udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych* (art. 2. pkt. 8.). Z punktu widzenia pracowników muzeów czy osób opiekujących się kolekcjami, pytanie o uprawianie nauki można sprowadzić do struktury zatrudnienia. Z formalnego punktu widzenia łatwiej mówić o uprawianiu nauki, kiedy w strukturze muzeów uczelnianych i kolekcji zatrudnieni są pracownicy na etatach nauczycieli akademickich, wówczas działalność jest ściśle ukierunkowana i podlega parametryzacji. Dla przykładu – w największym muzeum uczelnianym w kraju próżno szukać etatów badawczo-dydaktycznych, dydaktycznych i naukowych¹⁴ w rozumieniu Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym

i nauce. Wręcz przeciwnie – zgodnie z ustawą zatrudnieni w muzeum są pracownicy niebędący nauczycielami akademickimi. Należy jednak pamiętać, że muzeum ma status jednostki pozawydziałowej, a nie jednostki działalności podstawowej. Z drugiej strony – z uwagi na wpis do Państwowego Rejestru Muzeów (jedyne muzeum uczelniane figuruje w wykazie) potwierdzający wysoki poziom merytorycznej działalności uzyskiwany m.in. dzięki zbiorom i wykwalifikowanej kadrze – od muzeum wymaga się podtrzymywania doskonałej jakości, podkreślanej przez prace naukowe. Rafał Gołaż zauważa, że szczególny nacisk kładziony jest na aspekt działalności naukowej muzeum już w samym procesie składania wniosku o wpis do rejestru. Instytucja jest zobowiązana wskazać liczbę pracowników z tytułem kustosa dyplomowanego i kustosa (odpowiednio posiadanie stopnia naukowego doktora i dorobek zawodowy oraz studia podyplomowe) oraz liczbę profesorów, doktorów habilitowanych i doktorów¹⁵. Pojawiają się także pytania o katalogi naukowe zbiorów, publikacje naukowe, m.in. czasopisma wydawane przez muzeum i publikacje popularnonaukowe, a także badania naukowe prowadzone w muzeum w ciągu ostatnich 5 lat, oraz formy zagranicznej współpracy naukowej. Działalność Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego została oceniona pozytywnie i zaowocowała wpisem do rejestru z dniem 15 lipca 2011 roku.

W innych muzeach i kolekcjach UJ nauczyciele akademicy zatrudnieni są na stanowiskach m.in. asystenckich w ramach danego instytutu/zakładu/pracowni i równocześnie sprawują opiekę nad zbiorami. W przypadku najmniejszych kolekcji to często stosowany zabieg, łączący wykonywanie obowiązków dydaktycznych i badawczych.

Za słowami Piotra Piotrowskiego wskazującego, że nauka w muzeum ma charakter nauki podstawowej¹⁶ stoi przekonanie, że jest ona efektem realizacji podstawowych celów istnienia, jakimi są gromadzenie i opracowywanie zbiorów. Konsekwencją są nie tylko wystawy problemowe¹⁷ pozwalające na zebranie określonej grupy obiektów pod wspólnym szyldem, jak i wydawanie katalogów zbiorów. Ponadto pracownicy muzeów uczelnianych uczestniczą w krajowych – Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych do tej pory zorganizowało 3 konferencje naukowe – i zagranicznych konferencjach naukowych, publikują w polskich i międzynarodowych czasopismach naukowych odpowiednio punktowanych na listach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Poza tym, jak wielokrotnie wskazano, muzea uczelniane i kolekcje są bazami dydaktycznymi, z których korzystać mogą nie tylko muzealnicy, lecz także kadra uniwersytecka. Przykładowo, Muzeum UJ w ramach kursu Historii Technik Artystycznych w Instytucie Historii Sztuki UJ udostępniła zaplecze naukowo-depozytorijne wraz z obiektami, które każdorazowo są prezentowane studentom. Podobna współpraca w kontekście naukowym dotyczy projektów badawczych. Dzięki środkom z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. *Fotografie dzieł sztuki polskiej w zbiorach Fototeki Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opracowanie naukowe, digitalizacja i wydanie katalogu* Kolekcja Instytutu Historii Sztuki została opracowana i zdigitalizowana. Cyfrowe odwzorowania fotografii i opisy udostępniono w wirtualnej bazie Fototeki, z której może skorzystać każdy użytkownik internetu. Rezultaty pracy naukowej zostały opublikowane. Przykład Zbioru Instytutu Historii Sztuki pokazuje, że niejednokrotnie badania prowadzone nad własnym zbiorem są jedynym sposobem na jego

dogłębne poznanie.

Podsumowując tę część artykułu, można stwierdzić, że działalność naukowa jest jednym z najważniejszych zadań muzeów, bez względu na osobę organizatora. W przypadku muzeów uczelnianych i kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego tworzenie i uprawianie nauki wpisane jest w ich codzienność poprzez opracowywanie zbiorów i działalność naukowo-badawczą. Jednostki te w rozumieniu przepisów Ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych i Ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki nie posiadają statusu instytutów badawczych i jednostek naukowych, stąd prowadzona przez nie działalność nie podlega ocenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nie może być także brana pod uwagę przy przyznawaniu kategorii naukowej. Można zatem uznać, za przywołanym wcześniej Piotrem Piotrowskim, że działalność naukowa muzeów i kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego nie przyjmuje instytucjonalizowanej formy.

Muzea uczelniane i kolekcje jako elementy społeczności akademickiej podlegają ustawodawstwu szkolnictwa wyższego i nauki, tj. Ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r.¹⁸ oraz wewnętrznym regulacjom uczelni. W uprzednio obowiązującej Ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym¹⁹ próżno było szukać pojęcia „muzeum”, jak i treści zorientowanych na gromadzenie obiektów zabytkowych. Rzecz ma się podobnie w obowiązującej Ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w której termin „muzeum” nie jest wymieniany w podstawowych pojęciach, nie widnieje w żadnym z artykułów. W sposób niedosłowny, ale wokół materii, jaką zajmują się muzea, oscyluje art. 11. pkt. 9., w zadaniach uczelni, wymieniając: *upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury, w tym przez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, informacyjnych i archiwalnych* (ten sam zapis pojawił się w poprzedniej ustawie z 2005 r. w art. 13. pkt. 5.). Przepis co prawda nie wprowadza analogicznego pojęcia „zbiorów muzealnych”, jednak w sposób najbardziej zbliżony odpowiada działalności realizowanej przez muzea i kolekcje akademickie, tj. gromadzeniu i opracowywaniu zbiorów. Można zatem przyjąć, że nieobecność powyższych terminów w ustawie wskazuje konieczność zwrócenia się ku przepisom statutu uczelni. Na mocy art. 227. ust. 1. i 3. Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – statuty uczelni uchwalają senaty²⁰. Zapisy Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce pozwalają uczelniom na swobodne kształtowanie struktury wewnętrznej w zależności od potrzeb, m.in. w odniesieniu do kategorii naukowej, jaką reprezentują. Nie bez znaczenia są także takie aspekty jak: ciągłość historyczna, typ szkoły²¹, wielkość, znaczenie w regionie i inne. Ustawa jako fundament działania uczelni wskazuje statut, delegując do niego uregulowania dotyczące zasady organizacji i funkcjonowania uczelni, tym samym nadając mu większe niż do tej pory znaczenie.

Wskazane powyżej uwagi prowadzą do konkluzji, iż nie istnieje modelowy statut uczelni wyższej. Statuty poszczególnych uczelni różnią się między sobą, mogą odchodzić od klasycznych struktur i kształtować ustrój wewnętrzny instytucji tak, aby lepiej wspierać misję uczelni. W dalszej części art. 34. w ust. 1. pkt. 5. wskazane zostały typy jednostek organizacyjnych uczelni, którymi mogą być w szczególności:

wydziały, instytuty, katedry, zakłady, centra i kolegia. I to właśnie w tych jednostkach zlokalizować można największą liczbę placówek opiekujących się dziedzictwem akademickim.

Muzea uczelniane jako opiekunowie spuścizny akademickiej akcentują tradycję i nawiązują do zwyczajów szkół wyższych. Są także miejscem podkreślającym tożsamość uczelni z odwołaniem do akademickich wartości. W statucie najstarszej polskiej uczelni odniesienia do tożsamości uniwersytetu uwidaczniają się w kolejnych zapisach statutu²². Już w *Słowie wstępnym* czytamy, że UJ (...) *kontynuuje swoje wielowiekowe dziedzictwo w służbie nauki i nauczania*. W *Zasadach ogólnych* z kolei odnajdujemy odniesienie do ukształtowanych w historii uczelni „tradycji zwyczajów”. W poszukiwaniu terminu „muzeum” i jego pochodnych natrafiamy w art. 7. statutu odnoszącym się do tradycji Uniwersytetu, który *szczególną troską* otacza zbiory biblioteczne, archiwalne i muzealne. Ponadto chroni materialne i niematerialne dziedzictwo kultury, a także zachowuje i rozwija zwyczaje akademickie (warto podnieść, że jeszcze w poprzednim statucie z 2006 r. nie było mowy o zapewnieniu opieki tym trzem istotnym zbiorom). Art. 7. jest pretekstem do przywołania w kolejnych przepisach placówek zorientowanych na ochronę dziedzictwa. I tak w art. 116. statutu pn. *Jednostki organizacyjne, pozawydziałowe, międzywydziałowe i wspólne* wymienia się jednostki o statusie pozawydziałowym, m.in.: Bibliotekę Jagiellońską, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wymienione w formie nazwy własnej informują – jako wybrane spośród innych jednostek pozawydziałowych – że są istotnymi dla zachowania ciągłości dziejów uczelni dla przyszłych pokoleń. Kluczowym dla wszystkich muzeów Uniwersytetu Jagiellońskiego jest podział jednostek organizacyjnych uczelni na 3 grupy (art. 81.), w których obok jednostek realizujących podstawowe zadania UJ – w tym m.in. związane z kształceniem studentów i doktorantów i prowadzeniem badań naukowych oraz jednostek prowadzących działalność administracyjną wspierającą realizowanie zadań Uniwersytetu – znajdują się także jednostki prowadzące działalność pomocniczą o charakterze doświadczalnym, gospodarczym, usługowym lub muzealnym. W ostatniej grupie jednostki o charakterze muzealnym pojawiają się po raz pierwszy. Do tej pory, choć jednostki pomocnicze funkcjonowały na Uniwersytecie, zadań wykonywanych przez muzea nie zaliczano do tej kategorii. Można uznać, że wpisy te są sygnałem dla społeczności akademickiej, że jednostki pomocnicze o charakterze muzealnym są zjawiskiem powszechnym, co więcej – nie ma przeciwwskazań do tworzenia lub wyłaniania kolejnych w strukturze akademickiej. Niestety, w literaturze przedmiotu, w nowej ustawie ani w oficjalnym przewodniku po systemie szkolnictwa wyższego i nauki²³ nie pojawia się definicja „jednostek pomocniczych”. Można jedynie domniemywać, że są to jednostki wspierające działalność uczelni o pewnym zakresie autonomii i specjalizacji. W statucie dodatkowo zostały wskazane typy jednostek prowadzących działalność m.in. pomocniczą o charakterze muzealnym, którymi mogą być: kolegia, wydziały, szkoły doktorskie, instytuty, centra, katedry, kliniki, zakłady, inne jednostki prowadzące działalność badawczą lub dydaktyczną, w szczególności pracownie, ośrodki, laboratoria, jednostki pomocnicze, a także jednostki pozawydziałowe i międzywydziałowe. Tym samym

zwiększona została przestrzeń dla występowania muzeów uczelnianych. Niewątpliwie pojawienie się pojęcia „muzeum” w kolejnej kategorii należy uznać za dobry krok. W ten sposób po raz pierwszy w statucie UJ znalazły się informacje o istnieniu jednostek innych niż Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, choć dość enigmatycznie, podkreślając tym samym potrzebę istnienia i tworzenia jednostek o takim charakterze.

Kluczową rolę obok statutu odgrywa regulamin organizacyjny nadany przez rektora, porządkujący ustrój uczelni. Z punktu widzenia istotnych dla tego tekstu zagadnień, art. 23. pkt. 3. ust. 1. Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wskazuje zakres działań regulaminu organizacyjnego określającego strukturę organizacyjną szkoły oraz szczegółowy podział zadań w jej obrębie. Na poziomie regulaminu można więc dostrzec jeszcze więcej jednostek muzealnych. W przypadku regulaminu organizacyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego wystarczy spojrzeć do struktury wydziałów, w której ukazują się kolejne placówki: Muzeum Historii Medycyny w Katedrze Historii Medycyny Wydziału Lekarskiego; Muzeum Farmacji Wydziału Farmaceutycznego; Muzeum w Instytucie Nauk Geologicznych²⁴ oraz Centrum Edukacji Przyrodniczej jako jednostka pozawydziałowa.

Analiza ustawy i dokumentów regulujących działalność uczelni skłania do zadania pytania – co z pozostałymi muzeami nieobecnymi w wyżej wymienionych dokumentach? Czy niewystępowanie w zapisach jest oznaką braku świadomości władz uczelni? A może niewystarczających zabiegów samych zainteresowanych? Pamiętać należy, że rozpiętość uczelnianych kolekcji jest bardzo duża. Niektóre placówki, głównie z uwagi na liczbę pracowników, zakres zbiorów i dostępność nie zdołały jeszcze podkreślić swojej działalności w strukturze uczelni. Nieobecność z przysłowiowego „imiienia i nazwiska” w dokumentach budujących strukturę UJ nie jest jednak przeszkodą dla prowadzenia działań w zakresie opracowywania oraz udostępniania zbiorów. Różnorodność form, jakie prezentują jednostki muzealne na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz wyzwania, z jakimi przyszło się im mierzyć, doprowadziły do utworzenia komisji wspierającej ich działania. Jeszcze w czerwcu 2018 r. powołana została Komisja Rektorska ds. Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum. Dzięki zabiegom środowiska związanego z ochroną dziedzictwa akademickiego udało się stworzyć ciało reprezentowane przez przedstawicieli zarówno muzeów, jak i bibliotek, działających wspólnie na rzecz Uniwersytetu Jagiellońskiego i Collegium Medicum. Eksperti zaangażowani w działania komisji pracują nad metodami służącymi definiowaniu materialnego i niematerialnego dziedzictwa całego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jednym z zadań komisji jest przygotowanie strategii mającej na celu promocję dziedzictwa akademickiego, a także sposobów jego dokumentowania i prowadzenia badań, jak i również wypracowanie modelu gromadzenia i zabezpieczenia zbiorów zabytkowych. W niedalekiej przyszłości akademickim zbiorom zostanie przedstawiony system bazodanowy służący do zarządzania zasobami muzealnymi i zbiorami o charakterze muzealnym. Podjęte działania służą bez wyjątku wszystkim jednostkom o charakterze muzealnym, bez względu na wielkość i zaszeregowanie w strukturze uczelni.

Kolejnym wspólnym działaniem było wydanie – przy współpracy z Centrum Promocji i Informacji UJ – katalogu pt.

Muzea Uniwersytetu Jagiellońskiego. Publikacja prezentuje wybrane placówki stojące na straży tradycji i zbiorów uczelni. Obok wspomnianych wcześniej: Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius, Centrum Edukacji Przyrodniczej, Muzeum Farmacji, Muzeum Wydziału Lekarskiego i Ogrodu Botanicznego w wydawnictwie pojawiły się: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteka Jagiellońska, Collegium Iuridicum, Collegium Minus, Katedra Farmakognozji oraz Pałac Pusłowskich. Materiał funkcjonuje jako narzędzie promocyjne i jest dystrybuowany podczas oficjalnych spotkań z gośćmi Uniwersytetu.

Podsumowując zmiany wprowadzone tzw. Konstytucją dla nauki, należy stwierdzić, że poziom ogólności tej ustawy pozwolił na przeniesienie do statutów decyzji co do wewnętrznych spraw instytucji. Statut stał się wyrazem autonomii uczelni, będąc równocześnie źródłem prawa i regulatorem większego, niż do tej pory, zakresu działalności szkoły wyższej. Na przykładzie statutu Uniwersytetu Jagiellońskiego można zauważyć, że uczelnia wykorzystwała możliwości elastycznego budowania struktury, wprowadzając kategorię jednostek pomocniczych o charakterze muzealnym,

tworu nowego, wcześniej w kategorii jednostek organizacyjnych nieistniejącego. Zapisy statutu nie tylko przypominają o istniejących już jednostkach, ale także wyrażają zapewnienie opieki wyłaniającym się kolejnym kolekcjom i zbiorom. Ostatnie spektakularne otwarcie – w listopadzie 2019 r. – przywoływanego wcześniej Muzeum Stomatologii Instytutu Stomatologii Collegium Medicum UJ pokazuje nie tylko determinację pracowników, ale i potencjał zbiorów znajdujących się w strukturach uczelni. Powstanie Komisji Rektorskiej ds. Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum, niczym „organizacji parasolowej” jest efektem diagnozy środowiska, które mimo różnic dzielących uniwersyteckie kolekcje pragnie współpracować, opierając się na jednolitej strategii. Oddolne inicjatywy, nowe statuty i regulaminy organizacyjne dają nadzieję na dostrzeżenie i silniejsze wyeksponowanie jednostek stojących na straży dziedzictwa akademickiego. Muzea i kolekcje Uniwersytetu Jagiellońskiego, gromadząc obiekty z zakresu nauki, przybliżają dorobek uczelni. Bez względu na miejsce zajmowane w strukturze organizacyjnej uczelni, jednostki nawiązujące do starożytnych *museionów* są miejscem tworzenia nauki.

Streszczenie: Artykuł odnosi się – na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) – do tematyki dotyczącej jednostek opiekujących się dziedzictwem akademickim, które działają w strukturze publicznych szkół wyższych. Pierwsza część tekstu wprowadza rozróżnienie dwóch pojęć: muzeum i kolekcji oraz pokrótce charakteryzuje wybrane jednostki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W dalszej części wskazane zostały, na konkretnych przykładach, możliwości uprawiania nauki w muzeach i kolekcjach. W kontekście nowej Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce omówione zostały zmiany, jakie pojawiają się w odniesieniu do uczelnianych muzeów i kolekcji.

Zbiory jednostek muzealnych opiekujących się dziedzictwem akademickim wywodzą się z podstawowej działalności UJ polegającej na kształceniu i prowadzeniu badań. Placówki te funkcjonują w strukturze Uniwersytetu, co znajduje potwierdzenie w statucie, który tzw. Konstytucja dla nauki uczyniła najważniejszym dokumentem regulującym ustrój wewnętrzny uczelni.

Analizie poddano statut Uniwersytetu Jagiellońskiego jako uczelni prowadzącej 13 jednostek muzealnych. Poszukiwanie w treści statutu pojęć związanych z tożsamością, dziedzictwem akademickim i muzeami przyniosło wskazanie nowej kategorii – jednostek prowadzących działalność pomocniczą o charakterze muzealnym.

Słowa kluczowe: muzea uczelniane, dziedzictwo akademickie, statuty uczelni, struktura uczelni, Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Przypisy

- ¹ A. Gieysztor, *U podstaw tradycji i godności akademickiej*, Sandomierz 1996, s. 4.
- ² M. Lourenço, *Between two worlds: the distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe*, https://www.researchgate.net/publication/274383583_Between_two_worlds_The_distinct_nature_and_contemporary_significance_of_university_museums_and_collections_in_Europe [dostęp: 15.04.2020].
- ³ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 1997 nr 5. poz. 24. ze zm.), art. 5. pkt. 1.
- ⁴ M. Karcz-Kaczmarek, *Status prawny muzeów uczelnianych – problemy prawne i wyzwania praktyczne*, w: „Studia prawno-ekonomiczne” 2017, t. 104, s. 68.
- ⁵ *Ibidem*, s. 72.
- ⁶ K. Zięba, *Muzea uczelniane w Polsce*, w: „Muzealnictwo” 2018, t. 59, s. 80.
- ⁷ *Muzea uczelniane*, H. Kowalski, M. Grassmann, M. Bukowski, J. Ślaga, M. Piszczatowska (red.), Warszawa 2017.
- ⁸ <https://icom.museum/en/network/committees-directory/?type=137> [dostęp: 30.06.2020].
- ⁹ M. Lourenço, *A contribution to the History of University Museums and Collections In Europe*, *Museologia* 3, 2003, s. 18.
- ¹⁰ K. Zięba, *Muzea uczelniane w Polsce*, w: „Muzealnictwo” 2018, t. 59, s. 79-85.
- ¹¹ Centrum Edukacji Przyrodniczej skupia 4 kolekcje uniwersyteckie: Paleobotaniczną, Antropologiczną, Geologiczną i Zoologiczną.
- ¹² <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/rejestry-muzeow.php> [dostęp 30.06.2020].
- ¹³ W. Walanus, *Zbiory Fototeki Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, w: „Dagerotyp. Studia z Historii i Teorii Fotografii” 2018, t. 1(25), s. 189-193.
- ¹⁴ Wyjątkiem jest etat dyrektora muzeum prof. dr. hab. Krzysztofa Stopki pełniącego równocześnie funkcję kierownika Zakładu Historii Kultury i Edukacji

Historycznej na Wydziale Historycznym UJ.

- ¹⁵ R. Golać, *Aspekty naukowe w przepisach o muzeach*, w: „Muzealnictwo” 2014, t. 55, s. 70.
- ¹⁶ P. Piotrowski, *Muzeum naukowe*, w: „Muzealnictwo” 2014, t. 55, s. 15.
- ¹⁷ B. Steinborn, *Czy muzealniki są naukowcami? Kilka uwag praktyki*, w: „Muzealnictwo” 2014, t. 55, s. 20.
- ¹⁸ Dz.U. 2018 poz. 1668.
- ¹⁹ Dz. U. 2005 nr 164. poz. 1365.
- ²⁰ Zapis dotyczy statutów uczelni publicznych.
- ²¹ Według POL-on, bazy wiedzy o polskiej nauce i szkolnictwie wyższym, wyróżnia się następujące typy szkół wyższych: uniwersytety, uczelnie: techniczne, rolnicze, ekonomiczne, pedagogiczne, morskie, uniwersytety medyczne, akademie wychowania fizycznego, uczelnie artystyczne, uczelnie teologiczne i resortu obrony narodowej oraz spraw wewnętrznych i administracji i inne, <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/rejestry/szkolnictwo?execution=e2s1> [dostęp: 19.04.2020].
- ²² Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego został uchwalony 29 maja 2019 roku.
- ²³ Przewodnik po reformie został wydany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w marcu 2019 r., <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/02/przewodnik-po-systemie-szkolnictwa-wyszego-i-nauki-cz-1-20190218.pdf> [dostęp: 01.05.2020].
- ²⁴ Zbiory Muzeum w Instytucie Nauk Geologicznych w 2016 r. zasiliły kolekcję Centrum Edukacji Przyrodniczej.

Katarzyna Zięba

Absolwentka UJ na kierunku Zarządzanie Kulturą UJ i Podyplomowego Studium Muzeologicznego, doktorantka na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej; pracuje jako kustosz Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – kierownik Działu Strategii i Rozwoju; e-mail: katarzyna.zieba@uj.edu.pl

Word count: 4 079; **Tables:** –; **Figures:** –; **References:** 24

Received: 07.2020; **Reviewed:** 08.2020; **Accepted:** 08.2020; **Published:** 08.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.3640

Copyright©: 2020 National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. All rights reserved.

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Zięba K.; MUZEA UCZELNIANE I KOLEKCJE NA PRZYKŁADZIE UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO. POSZUKIWANIE NOWYCH REGULACJI W KONSTYTUCJI DLA NAUKI. *Muz.*, 2020(61): 201-207

Table of contents 2020: <https://muzealnictworocznik.com/issue/12766>